

■ УДК 7.027 (477) : 73. 03 (520)

С. Б. Рибалко, доктор мистецтвознавства, Харківська державна академія культури, м. Харків

УКРАЇНЬСЬКА СКУЛЬПТУРА МАЛИХ ФОРМ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ ХВИЛІ ЯПОНІЗМУ

Наведено огляд публікацій щодо української скульптури малих форм кінця ХХ — початку ХХІ ст. Виявлено основні джерела «японського впливу» на творчість українських різьбярів. Простежено еволюцію їхньої творчості від наслідування японських моделей, сюжетів, образів, засобів художньої виразності до розробки авторських моделей та інтерпретації класичних сюжетів. Констатовано діалогічність нової хвилі японізму.

Ключові слова: українська скульптура малих форм, японізм, нецке, окімоно.

С. Б. Рыбалко, доктор искусствоведения, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

УКРАИНСКАЯ СКУЛЬПТУРА МАЛЫХ ФОРМ В КОНТЕКСТЕ НОВОЙ ВОЛНЫ ЯПОНИЗМА

Приведен обзор публикаций относительно украинской скульптуры малых форм конца ХХ — начала ХХІ ст. Выявлены основные источники «японского влияния» на творчество украинских резчиков. Прослежена эволюция их творчества от воспроизведения японских моделей, сюжетов, образов, средств художественной выразительности до разработки авторских моделей, интерпретации классических сюжетов. Констатируется диалогический характер новой волны японизма.

Ключевые слова: украинская скульптура малых форм, японизм, нэцкэ, окимоно.

Svitlana Rybalko, Doctor of Art Criticism, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

UKRAINIAN SCULPTURE OF SMALL FORMS IN THE CONTEXT OF A NEW WAVE OF JAPONISME

The article gives a review of publications on Ukrainian sculpture of small forms in the late 20th — early 21st century, elicits the main sources of the "Japanese influence" on the creative work of Ukrainian carvers. It also retraces the evolution from imitating Japanese models, subjects, images, means of artistic expression to the development of the author's own models, interpretation of classical subjects, states the dialogical nature of the new wave of japonisme.

Key words: Ukrainian sculpture of small forms, japonisme, netsuke, okimono.

Постановка проблеми. Нова хвиля японізму на Заході зазвичай пов'язана з поширенням серед молоді США і звідти на європейському континенті таких явищ, як аніме, косплей, японська кухня. Однак, як і в попередні часи, сучасний японізм має подвійну сутність — він відіграє роль одного з напрямів масової культури і водночас утворює унікальний тренд у професійно-мистецькій галузі. В Україні, як і в багатьох інших країнах пострадянського простору, перші ознаки оновленої версії японізму виявилися на ціле десятиліття раніше, ніж у західному світі, і найвиразніше це відбулося саме в скульптурі малих форм. Тому аналіз мистецької практики України в зазначеній галузі набуває актуальності в контексті вивчення загальних художніх процесів, що відбуваються в країні, та мистецького діалогу між Сходом та Заходом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед опублікованих праць, присвячених загальній історії нецке, лише в деяких виданнях містяться спостереження щодо розвитку цього виду японської мініатюрної скульптури в художніх практиках країн Заходу. Серед них — публікації подружжя колекціонерів Кінсі [6], Тетяни Яхіро [8], Галини Біленко [1], в яких документуються нові імена та твори, які згодом формуватимуть історію нецке за межами Японії, стверджується цінність живої традиції нецке. Так, Тетяна Яхіро відзначає розширення сюжетно-тематичного репертуару сучасних японських нецке під впливом Західної традиції. Галина Біленко в статті до виставки «Нецке поза часом», посилаючись на думку колишнього президента Асоціації нецке Японії Кенго Секідо (1926 — 2008), стверджує цінність сучасних творів: «Методи виготовлення нецке поліпшувалися з часом так, що сьогодні жанр «сучасні нецке» визначається як найдосконаліша художня форма та якісний конкурент і навіть, в окремих випадках, перевершує роботи періоду Едо (Золота доба нецке). Нецке, що спочатку використовувалися як повсякденний аксесуар кімоно, нині, через чотириста років, визнані чудовими витворами мистецтва» [1, с. 10].

Публікація каталогу сучасних нецке з колекції Його Високості Принца Такамадо (1954–2002) не тільки певною мірою вирішує проблему місця сучасних нецке в історії мистецтва, а й через наведені твори Олександра Деркаченка актуалізує діалог японського та українського мистецтв [5, с. 74–75].

Окремий підрозділ кандидатської дисертації Юлії Тормишевої присвячений саме українським майстрам нецке [3]. Дослідниця наводить найвідоміші на той час імена та твори, розглядаючи їх у контексті збереження та специфіки нецке як важливої складової японської художньої спадщини.

Жодним чином не спростовуючи аргументованості дослідницьких позицій попередників, відзначимо доцільність оновлення підходів щодо вивчення феномену швидкої адаптації нецке в зарубіжній і зокрема українській арт-практиці. Як нова дослідницька парадигма пропонується вивчення нецке в тісному зв'язку з іншими видами японської скульптури малих форм — одного з напрямів сучасного японізму.

Мета статті — висвітлити причини формування інтересу саме до скульптури малих форм на першому етапі нової хвилі японізму, визначити основні тенденції її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Японський вектор у мистецтві незалежної України вперше позначився на початку 1990-х рр. Протягом десятиріччя до нецке як виду японської мініатюрної скульптури звертаються художники, аматори-самоуки, майстри декоративно-ужиткового мистецтва. І потяг самих майстрів до японської традиційної скульптури, і реакція українського суспільства на першу виставку робіт «українських «нецукеші»* засвідчили неабиякий інтерес до японської культурної спадщини. Цей інтерес посилювався інформаційним голодом, спричиненим політикою Холодної війни, внаслідок чого відомості про культуру країн імперіалістичного блоку надходили надто обмежено. Радянським громадянам пропонували переклади переважно середньовічної японської літератури, рідкісні видання японської гравюри з музейних колекцій СРСР як прояв «демократизації японського суспільства», ідеологічно безпечне мистецтво орігамі. Останнє, разом з оповіданням про жертву американського мілітаризму дівчинку Сасаки Садако (1943–1955), завдяки радянським методистам, пропонувалося для ознайомлення в молодших класах середньої школи.

Іншим важливим джерелом, що живив інтерес до Японії, були різноманітні напівлегальні та заборонені тексти й практики, наприклад, надруковані англійською мовою праці Дайсецу Судзукі (1870–1966) про дзен-буддизм, які перебували в режимі «спеціального збереження» в головних бібліотеках СРСРЮ, а після відміни цензури в 1990-ті зазнали кілька перевидань, зокрема і в Україні (1992). Криза офіційної ідеології та разом із нею матеріалістичної філософії сприяла успіху видань творів славнозвісного теоретика дзен-буддизму. Гуманітарна інтелігенція з ентузіазмом сприйняла ідеї спонтанної, нерациональної творчості й уявлення про символічні підтексти японського мистецтва.

Творчість Акіра Куросава (1910–1998), кінострічки з майстром карате Брюсом Лі, що потайки переглядали на домашніх відеоманітофонах громадяни «країни рад», та звістки про викриті групи забороненого карате формували неабиякий інтерес до бойових мистецтв

і самурайської культури. Дві вітчизняні мелодрами «Москва — любов моя» (1974) і «Мелодії білої ночі» (1976), разом із зазначеними вище джерелами інформації, фактично визначали контури сприйняття Японії та японської культури в цілому, як екзотичної, сповненої витонченої краси та сили духу. Завершенням формування образу Японії радянських часів став вихід на телеекрани детективного серіалу «Канікули Кроша», за однойменною повістю Анатолія Рибакова (1911–1998). Телеглядачі, затамувавши подих, спостерігали детективну історію, що розгорталася навколо колекції нецке. Крупним планом на телевізійних екранах з'являлися мініатюрні фігурки зі збірки відомого сходознавця професора Сергія Варшавського (1906–1980), яку згодом учений передав до колекції Державного Ермітажу.

Не буде перебільшенням твердження, що ця стрічка сприяла масовій популяризації як нецке, так і мистецтва Японії загалом. Згідно з опитуванням, саме ті колишні глядачі «Канікул Кроша» згодом стали різьбярками, колекціонерами та шанувальниками мистецтва нецке. Видання російським японістом Михайлом Успенським (1953–1997) першої в російськомовному просторі монографії, присвяченої мистецтву нецке, і невдовзі — каталогу ермітажної колекції нецке [4] мало вже підготовлену читацьку аудиторію. Каталог став своєрідним підручником як для початківців-збирачів, так і для аматорів-різьбярів. Тому закономірно, що в країнах колишнього СРСР нова хвиля японізму мала підкреслено інтелектуальний та мистецький вимір і найвиразніше виявилася в мініатюрній скульптурі.

Ретроспективний аналіз понад тридцятирічного розвитку японських видів мініатюрної скульптури в Україні дозволяє виявити певні тенденції, зумовлені особливостями інформаційних джерел та професійної підготовки певної когорти майстрів. Так, протягом 1990-х рр. у центрі уваги українських різьбярів перебували нецке, привабливість яких пояснювалася не лише згаданою вище романтизацією цього виду мініатюрної скульптури, а й винахідливістю, віртуозністю японських майстрів, що перетворили звичайний брелок на мініатюрну скульптуру, адже перша когорта українських «нецукеші» — переважно фахівці з приватних ювелірних фірм. Однак експериментування в галузі нецке ускладнювалося надто обмеженим доступом до інформаційних джерел. Каталог ермітажних нецке та досвід у галузі мініатюри були єдиними посібниками для нецкеїстів-початківців. Тому тогочасні твори українців — це спроби «копіювання» каталожних нецке. Про повноцінне відтворення японських зразків не йшлося, оскільки каталог репрезентував фігурки лише з одного ракурсу, тому її вигляд з інших боків майстрам доводилося домислювати самостійно, що зазвичай зовсім не відповідало початковій моделі і не наближало до

розуміння специфіки нецке. На цьому етапі ентузіазму в опануванні екзотичних форм і сюжетів було більше, ніж досягнень.

Водночас, були й нечисленні винятки. Олександр Деркаченко (нар. 1964), котрий у другій половині 1990-х рр. розпочав активну співпрацю з представниками Міжнародної асоціації нецке (International Netsuke Society), мав змогу вивчати кращі зрізці цього виду мистецтва, досвід японських та європейських майстрів. Тому в 1999 р. 15 робіт майстра були репрезентовані в Чикаго на Міжнародній конвенції нецке.

Власне, з виходом українського різьбяр у світове співтовариство нецке й розпочинається новий етап у розвитку цього виду мистецтва в Україні. Заснування у 2002 р. на чолі з Олександром Деркаченком української асоціації нецке дозволило об'єднати різьбярів України та через поширення контактів з міжнародною спільнотою майстрів і колекціонерів по-новому осмислити японський досвід та власні шляхи творчості. Спільні виставки членів Асоціації сприяли популяризації нецке. Так, саме під впливом першої виставки «Нецке поза часом», що відбулася в приміщенні Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, до лав нецкеїстів долучилися нові різьбяр, серед яких нині найвідоміші Адрій Шилов (нар. 1966), Анатолій Тарапака (нар.1951).

Розвиток мережі інтернет та різноманітних інтернет-сервісів суттєво розширив інформаційний простір. На відміну від 1990-х рр., де коло інформаційних носіїв обмежувалося чорно-білими фото каталогу Михайла Успенського та гіпсовими «копіями» нецке, наприкінці 2000-х рр. різьбярі в процесі розробки будь-якої моделі могли швидко скласти якісну джерельну базу, відвідуючи сайти музеїв та колег по всьому світі, замовляючи ілюстровані видання кращих колекцій. Саме в цей час набули широкого міжнародного визнання українські різьбяр нецке. Твори Сергія Осипова (нар. 1968) та Олександра Деркаченка прикрашають колекцію Його Високості принца Такамадо (нині колекція передана до фондів Токійського національного музею). Роботи Олександра Дорошенка, Анатолія Тарапаки, Галини Мудровської (нар. 1963) мають попит серед колекціонерів України та інших країн Європи.

Важливою подією стало заснування в межах Міжнародної асоціації нецке Секції країн СНД на чолі з відомим колекціонером та громадським діячем Борисом Філатовим (нар. 1972). На відміну від Української секції, яка згуртувала переважно різьбярів, секція країн СНД об'єднала як художників, так і колекціонерів, дилерів, науковців і всіх, хто цікавиться японськими мініатюрами. Товариство друкує «Нецке етс» (нині видано 8 номерів), здійснює допомогу й підтримку різьбяр та колекціонерам через сайт і однойменний форум. Окремі

гілки форуму призначені для різьбярів, де вони представляють свої роботи, висловлюють поради щодо композиційних рішень та технічних прийомів. У поєднанні з розділами форуму, де викладаються фото колекцій нецке, текстові матеріали, присвячені різноманітним питанням японської культури та мистецтва, форум почав виконувати функції віртуальної «школи». Від 2014 р. (за зрозумілих причин) українці у виставкових та видавничих проектах асоціації практично не брали участі. Проте залишився форум, який і нині виконує важливу функцію обміну досвідом між шанувальниками нецке з усіх регіонів світу.

Водночас, якісні зміни в інформаційному просторі дозволили суспільству не лише поглибити знання про нецке, а й ознайомитися зі строкатою картиною японського ремісництва загалом. Горизонти уявлень про японське мистецтво різьблення постійно розширюються, майстри опановують інші типи нецке — манджю, рюса, звертаються до інро та сагемоно.

Протягом 2000-х рр. відбулося 6 виставок окімоно, організованих відомим українським колекціонером Олександром Фельдманом (нар. 1960). Видання каталогів виставок, проведені в їх межах майстер-класи з традиційних японських мистецтв і, особливо, майстер-клас відомого японського різьбяра Комада Рюші (нар. 1934), сприяли популяризації інтер'єрної скульптури, яка більше властива українському художньому досвіду. Деякі майстри, котрі копіювали нецке в 1990-ті рр., нині створюють окімоно, інтерпретуючи японські сюжети в розгорнутіших скульптурних композиціях. Уособлює цю тенденцію Йо-сиф Епштейн (нар. 1956), чії ранні твори за японською тематикою являли непрофесійні копії нецке, проте в різьблених фігурках 2000-х рр. можна бачити цілком авторські, жартівливі інтерпретації відомих сюжетів, що зацікавлюють як оригінальністю задуму, так і віртуозним рівнем майстерності (наприклад, Хотей з футбольним м'ячем). Слід зазначити, що інтуїтивно майстер зрозумів важливу особливість японського мистецтва — любов до несподіваних, часто іронічних інтерпретацій усталених сюжетних схем.

Серед сучасних інтерпретацій класичних образів та сюжетів слід відзначити й активне звернення до портретів-інспірацій, коли японський персонаж набуває рис обличчя замовника або іншої відомої в Україні особи.

Відзначимо, що значна частина українських нецке належить до цього виду мініатюрної скульптури доволі умовно. Висвердені хімотоші (отвори для шнурівки), радше за все, є формальними і більшість нецке — витвори мистецтва, мініатюрна скульптура, ніж брелоки і в цьому сенсі значно споріднені з окімоно. Однак слід зауважити, що

подібні процеси відбуваються й на батьківщині цього виду мистецтва. Японські майстри-нецукеші наприкінці XIX — початку XX ст., з огляду на поступове падіння попиту на нецке своїх співвітчизників, почали до виготовляти окімоно, а після Другої світової війни, під впливом неабиякої зацікавленості західних колекціонерів, відновили різьблення нецке, але в мистецькій формі, з підкреслено високим рівнем декоративно-пластичного рішення при умовній функціональності. Більше того, вищим рівнем майстерності вважається розробка такої моделі, де отвори сформовані композиційно, без штучного свердління хімотоші. Останнє красномовно свідчить про перевагу естетичних якостей над функціональними в сучасному мистецтві нецке, що й зумовлює дискусії щодо доцільності використання термінів «дрібна пластика» або «мініатюрне різьблення у формі нецке» до творів сучасних нецукеші [7].

Поширення відеокопій кінострічки американського режисера Едварда Цвіка «Останній самурай» (2003) у поєднанні з розвитком спортивних клубів японських видів двобою (айкідо, сумо) позначилися на тематиці творів українських майстрів. Самураї в обладунку, під час боротьби, сумоїсти, майстри меча відбилися в нецке й окімоно Олега Дорошенка (1966), Олексія Ящука (1966). У згаданому контексті відзначимо й бронзові статуєтки харків'янина Катіба Мамедова (нар. 1963), які стали не лише даниною захопленню самурайською темою, а й продемонстрували японський досвід в галузі професійної станкової скульптури. Заслужують на увагу й експерименти майстра, спрямовані на досягнення ефекту техніки шякудо, що надають неповторного декоративного звучання японським мусянджевим окімоно кінця XIX ст.

Узагальнюючи аналіз впливу японської традиції скульптури малих форм на творчість українських майстрів, відзначимо подвійність цього явища. Японське мистецтво різьблення і скульптури з бронзи розвивалося під значним впливом європейської художньої системи від кінця XIX і протягом усього XX ст. Це позначилося і в європейських сюжетах, і в реалістичному трактуванні зображень людей, увазі до пластичного моделювання форми. Отже, звертаючись у пошуках оновлення художньої мови до японських творів кінця XIX — початку XXI ст., майстри збагачують власну традицію.

Крім того, поживавився й безпосередній обмін досвідом. Міжнародні конвенції нецке, які збирають колекціонерів та різьбярів усього світу, сприяють обігу ідей, думок, досвіду. Так, за свідченням Сергія Осипова, звернутися до певних сюжетів порадила Її Високість принцеса Такамадо-но-мія (нар. 1953), котра очолює японську секцію Міжнародної асоціації нецке. Прикладів можна наводити й більше,

але вважаємо необхідним підкреслити, що нині тепер, з новою хвилею японізму, можна стверджувати про наявність мистецького діалогу між Сходом та Заходом, на відміну від «класичного» японізму, що був одностороннім віддзеркаленням художньої культури Японії в європейській художній свідомості.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що саме скульптура малих форм стала тією галуззю мистецтва, де європейський японізм набув нового виміру, еволюціонувавши від простого наслідування японських сюжетів, композиційних схем та підходів у передачі форм і фактур до розробки власних мотивів та образів, винайдення авторських прийомів і технік різьблення.

Розвиток українського різьблення в контексті нової хвилі японізму свідчить про поступовий вихід за межі нецке як виду мініатюрної скульптури з відповідними композиційними та пластичними обмеженнями. Окімоно і пластично інтерпретовані предмети декоративно-ужиткового мистецтва виявилися актуальнішими в місцевих умовах, ніж нецке, які є передусім елементом японського вбрання і тому мають значно менше коло замовників. Серед різновидів нецке в українській арт-практиці найбільшого поширення набули катаборі, мандзю, рюса. Розвиток інтернету суттєво розширив інформаційний простір різьбярів, що зумовило звернення до таких форм, як іро, сагемоно.

Суттєвою відмінністю нового етапу японізму в галузі мініатюрної скульптури є його діалогічність.

Список використаних джерел

1. Биленко Г. И. Нэцкэ вне времени : [буклет выставки] / Г. И. Биленко. — Киев : Музей искусств им. Богдана и Варвары Ханенко, 2003. — 10 с.
2. Деркаченко А. Нэцкэ. Миниатюрные скульптуры из Украины : [Каталог] / А. Деркаченко. — Киев, 2002. — 60 с.
3. Тормишева Ю. О. Японська мініатюрна пластика (нецке) кінця XIX — початку XXI століть: автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. / Ю. О. Тормишева. — Харків : Б. в., 2012. — 20 с.
4. Успенский М. В. Нэцкэ в собрании Государственного Эрмитажа: Альбом-каталог / М. В. Успенский. — СПб. : Славия, 1994. — 423 с.
5. NHN Princess Takamado Hisako. Netsuke : The Prince Takamado Collection / NHN Princess Takamado. — Tokyo, Tokyo National Museum, 2011. — 96 p.
6. Kinsey M. Living Masters of Netsuke / Miriam Kinsey. — Kodansha International, 1984. — 232 p.
7. Satton Weems S. Outsiders on Insider Track : The Gaijin Role in Netsuke Art [Електронний ресурс] / Sarah Satton Weems. — Режим доступу : http://www.netsukeonline.org/htm/gaijin_role.html. — Назва з екрана.

8. Yahiro T. On the Problem of Iconographical Changes in Contemporary Netsuke [Електронний ресурс] / Tatiana Yahiro. — Режим доступу : http://www.iajs.net/newsletters_no10/11.Yahiro.pdf. — Назва з екрана.

References

1. Bilenko G. I. Netske вне времени: [buklet vystavki] / G. I. Bilenko. — Kiyev: Muzei iskusstv im. Bogdana i Varvary Khanenko, 2003. — 10 s.
2. Derkachenko A. Netske. Miniaturnyye skulptury iz Ukrainy : [Katalog] / A. Derkachenko. — Kiyev. 2002. — 60 s.
3. Tormysheva Yu. O. Yaponska miniatiurna plastyka (netske) kintsia XIX — pochatku XXI stolit: avtoref. dys. ... kand. mystetstvozn. / Yu. O. Tormysheva. — Kharkiv : B. v., 2012 . — 20 s.
4. Uspenskiy M. V. Netske v sobranii Gosudarstvennogo Ermitazha: Albom-katalog / M. V. Uspenskiy. — SPb. : Slaviya. 1994. — 423 s.
5. НИН Princess Takamado Hisako. Netsuke : The Prince Takamado Collection / НИН Princess Takamado. — Tokyo, Tokyo National Museum, 2011. — 96 p.
6. Kinsey M. Living Masters of Netsuke / Miriam Kinsey. — Kodansha International, 1984. — 232 p.
7. Satton Weems S. Outsiders on Insider Track: The Gaijin Role in Netsuke Art [Електронний ресурс] / Sarah Satton Weems. — Режим доступу: http://www.netsukeonline.org/htm/gaijin_role.html. — Назва з екрана.
8. Yahiro T. On the Problem of Iconographical Changes in Contemporary Netsuke [Електронний ресурс] / Tatiana Yahiro. — Режим доступу: http://www.iajs.net/newsletters_no10/11.Yahiro.pdf. — Назва з екрана.

■ UDC 7.027 (477) : 73. 03 (520)

Rybalko S., Doctor of Art Criticism, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

UKRAINIAN SCULPTURE OF SMALL FORMS IN THE CONTEXT OF A NEW WAVE OF JAPONISME

The purpose of the article is to reveal the causes of a special interest towards sculpture of small forms in the first phase of a new wave of japonisme, identifying the main trends of its development.

Research Methodology. The study is based on the systematic, figurative-stylistic, semiotic methods and comparative analysis.

Results. The article states that the popularization of netsuke in literature and cinema has formed a special interest and demand for this type of miniature sculpture in the former Soviet Union. In Ukraine the romanticization of netsuke coincided with the local traditions of carving, democratization of all forms of public life and the opening of free access to the information. The article emphasizes that it is sculpture of small forms that has become the branch of art where European japonisme gained a

new dimension, evolving from imitating Japanese subjects, compositional schemes and approaches in the transfer of forms and textures to the development of one's own motifs and images, inventing the author's own methods and techniques of carving.

The development of Ukrainian carving in the context of the new wave of japonisme shows a gradual move beyond netsuke as a kind of miniature sculpture with appropriate plastic and compositional restrictions. Okimono and plastically interpreted objects of decorative and applied arts were more relevant in local conditions. Exhibitions and publications of okimono collections contributed in the popularization of interior sculpture, variety of subject and theme repertoire and Ukrainian carvers' creative approaches. The influence of Japanese heritage can be seen in the work of professional sculptors influenced not only by the carved Japanese miniatures, but also by the bronze works of the well-known Miya-o company. It is stated that the essential difference of the new stage of japonisme in the field of miniature sculpture is its dialogical character.

Novelty. The article demonstrates a fundamentally new perspective of researching Ukrainian small sculpture and basic outlines of its study in the context of a new wave of japonisme.

Practical significance. The results of the study can be used in the development of the strategy of further developments of Ukrainian miniature sculptures and European japonisme, as well as the development of museum expositions and exhibition concepts.

Key words: Ukrainian sculpture of small forms, japonisme, netsuke, okimono.

Надійшла до редколегії 15.09.2016 р.